

Soud: Ústavní soud
Datum rozhodnutí: 08/26/2003
Spisová značka: I. ÚS 437/02
ECLI: ECLI:CZ:ÚS:2002: I.ÚS.437.2002.
Typ rozhodnutí: Nález Ústavního soudu
Heslo: Ochrana vlastnického práva
Nabytí od nevlastníka
Dotčené předpisy: § 446 obch. zák. ve znění do 31. 12. 2000
Kategorie rozhodnutí:
Ústavní stížnost: Jde o ústavní stížnost

datum podání	spisová značka	soudce zpravodaj	výsledek	datum rozhodnutí
--------------	----------------	------------------	----------	------------------

I. ÚS 437/02

Nález

Ústavního soudu (I. senátu) ze dne 26. srpna 2003 sp. zn. I. ÚS 437/02 ve věci ústavní stížnosti V. R. proti rozsudku Nejvyššího soudu z 30. 1. 2003 sp. zn. 32 Odo 632/2002, rozsudku Krajského soudu v Českých Budějovicích z 12. 4. 2002 sp. zn. 15 Co 202/2002 a rozsudku Okresního soudu v Táboře ze dne 30. 1. 2002 sp. zn. 7 C 105/96 o zamítnutí stěžovatelovy žaloby, jíž se domáhal vydání movitých věcí.

Výrok

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 1. 2003 č. j. 32 Odo 632/2002-408 se ruší pro rozpor s čl. 36 odst. 1 a čl. 4 odst. 4 ve spojení s čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Návrh na zrušení rozsudku Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 12. 4. 2002 č. j. 15 Co 202/2002-389 a rozsudku Okresního soudu v Táboře ze dne 30. 1. 2002 č. j. 7 C 105/96-366 se odmítá.

Odůvodnění

I.

Ústavní stížností podanou včas a co do formálních a obsahových náležitostí v souladu se zákonem č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, napadl stěžovatel v záhlaví označená rozhodnutí obecných soudů.

Okresní soud v Táboře rozhodl napadeným rozsudkem o zamítnutí žaloby stěžovatele, jíž se domáhal vydání blíže specifikovaných movitých věcí po žalovaném Ing. P. A., obchodní společnosti F., a. s., a obchodní společnosti S., a. s., (nyní všichni v postavení vedlejších účastníků). Rozsudkem Krajského soudu v Českých Budějovicích bylo rozhodnuto o odvolání stěžovatele tak, že rozsudek soudu prvního stupně byl ve věci samé potvrzen, a o dovolání stěžovatele rozhodl Nejvyšší soud zamítavým výrokem.

Stěžovatel v ústavní stížnosti namítá, že napadenými rozhodnutími bylo porušeno jeho vlastnické právo garantované čl. 11 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a právo na soudní ochranu podle čl. 36 Listiny. Stěžovatel se v řízení, z něhož napadená rozhodnutí vzešla, domáhal vydání věcí, které prodal kupní smlouvou vedlejšímu účastníkovi Ing. P. A. Tato smlouva byla obecnými soudy shledána neplatnou ve smyslu § 38 odst. 2 občanského zákoníku, když stěžovatel byl v době jejího uzavření stížen duševní poruchou, která jej činila nezpůsobilým k tomuto právnímu úkonu.

Předmětné věci vedlejší účastník následně zcizil ve prospěch druhého vedlejšího účastníka, společnosti F., a. s.

Žaloba, jíž se domáhal vydání věcí, byla podle vyjádření stěžovatele nalézacím soudem zamítnuta s odkazem na § 446 obchodního zákoníku s tím, že na základě tohoto ustanovení společnost F., a. s., nabyla vlastnictví bez ohledu na neplatnost kupní smlouvy uzavřené mezi stěžovatelem a Ing. A.

Soudy podle názoru stěžovatele jednak ignorovaly výsledky dokazování, z něhož vyplynulo, že statutárním zástupcům společnosti F., a. s., byly známy skutečnosti týkající se zdravotního stavu stěžovatele, jednak přijaly zúžený a naprosto nepřijatelný výklad § 446 obchodního zákoníku ve znění účinném do 31. 12. 2000, podle kterého stěžovatel nese jako žalobce důkazní břemeno prokázání, že úkony stěžovatele jsou neplatné. Takový výklad představuje podle stěžovatele nemožnost prokázání takové skutečnosti, a tím i znemožnění ochrany vlastnického práva. Důkazní břemeno by se mělo týkat pouze prokázání skutkových předpokladů neplatnosti úkonu, nikoliv neplatnosti samotné jakožto právní otázky.

Stěžovatel se dále domnívá, že výklad § 446 obchodního zákoníku musí být v souladu s účelem tohoto ustanovení, kterým je ochrana kupujícího v běžném obchodním styku, kdy kupující nemá možnost znát skutečnosti týkající se původu zboží. Vztahy mezi stěžovatelem, Ing. A. a společností F., a. s., však byly podle stěžovatele naprosto odlišné; společnost F., a. s., měla od samého počátku detailní informace o předmětu převodu a právních vztazích k němu, jakož i o poměrech stěžovatele. V řízení pak bylo rovněž prokázáno, že Ing. A. a společnost F., a. s., jsou personálně spojeni tak, že Ing. A. byl členem statutárního orgánu společnosti F., a. s.

Obecné soudy tak podle názoru stěžovatele přiznaly ochranu nemravnému jednání účelovou a nesprávnou aplikací § 446 obchodního zákoníku, čímž odepřely ochranu vlastnickému právu stěžovatele.

Stěžovatel proto navrhl, aby Ústavní soud všechna napadená rozhodnutí obecných soudů zrušil.

Na výzvu Ústavního soudu se k projednávané ústavní stížnosti vyjádřil přípisem ze dne 15. 5. 2003 Nejvyšší soud. V něm účastník řízení uvedl, že stěžovatel v ústavní stížnosti opakuje dovolací námitky, jimiž se Nejvyšší soud podrobně zabýval v napadeném rozsudku. Vzhledem k tomu, že stěžovatel uplatnil v dovolání pouze dovolací důvod podle § 241a odst. 2 písm. b) občanského soudního řádu (dále jen „o. s. ř.“) nemohl se Nejvyšší soud zabývat správností skutkových zjištění. Výklad § 446 obchodního zákoníku, který podává dovolací rozsudek, považuje účastník řízení – nejen z hlediska jazykového – za správný.

Krajský soud v Českých Budějovicích reagoval na podanou ústavní stížnost vyjádřením ze dne 15. 5. 2003. V obecné rovině je odvolací soud přesvědčen, že při rozhodování bylo postupováno plně v souladu s procesními instituty při respektování všech procesních práv účastníků. Z hlediska odvolacích námitek byla posuzována jak skutková stránka zjištěná v řízení před soudem prvního stupně, tak právní posouzení případu. Podle názoru krajského soudu se podání stěžovatele jeví jako další opravný prostředek vůči rozhodnutím obecných soudů, neboť argumentace v něm obsažená pouze polemizuje s právními závěry obecných soudů. Krajský soud v ní nenachází základní a nezbytný prvek ústavní stížnosti, a sice porušení ústavního pořádku České republiky. Proto tento účastník řízení Ústavnímu soudu navrhl, aby ústavní stížnost buď odmítl, nebo, pokud dospěje k závěru o ústavněprávním podkladu stížnosti, ji zamítl.

Okresní soud v Taboře se k ústavní stížnosti vyjádřil svým podáním ze dne 14. 5. 2003. Ve vyjádření uvedl, že ve svém původním rozsudku ze dne 17. 1. 2001 přijal takový výklad § 446 obchodního zákoníku, který byl ve prospěch žalobce a který tehdy soud prvního stupně považoval za obecně spravedlivý. Při svém dalším rozhodování v této věci po zrušení rozsudku odvolacím soudem byl již vázán názorem odvolacího soudu podle § 226 o. s. ř., a proto v napadeném rozsudku ze dne 30. 1. 2002 musel rozhodnout v neprospěch žalobce. Argumenty, které uvádí stěžovatel v ústavní stížnosti, jsou podle okresního soudu závažné, a lze jen přivítat, že budou Ústavním soudem posouzeny.

Vedlejší účastník, obchodní společnost F., a. s., ve vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že v řízení bylo prokázáno, že obchodní partneři stěžovatele nemohli mít potřebnou vědomost o možném poškození duševní chorobou. Ustanovení § 446 pak soudy podle vedlejšího účastníka vyložily ústavně konformním způsobem a výklad nelze hodnotit jako výklad zužující. Dovolává-li se stěžovatel ochrany vlastnického práva, pak nepochybně má takové právo též kupující, který převedené věci zaplatil. Soudy obou stupňů postupovaly podle vedlejšího účastníka v souladu s procesním předpisem a správně aplikovaly hmotné právo.

Další vedlejší účastník, Ing. P. A., se tohoto postavení prohlášením ze dne 15. 5. 2003 v souladu s § 28 odst. 2 zákona o Ústavním soudu vzdal, a společnost S., a. s., jako vedlejší účastník na výzvu Ústavního soudu vůbec nereagovala.

II.

Ústava České republiky (dále jen „Ústava“) charakterizuje Ústavní soud jako soudní orgán ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy). Jak již Ústavní soud nescetněkrát judikoval, jeho úkolem je proto pouze ochrana ústavnosti a nikoliv „běžné“ zákonnosti. Ústavní soud není součástí soustavy obecných soudů, jimž není ani nadřízen. Ústavní soud není povolán ani k přezkumu správnosti aplikace „jednoduchého“ práva, a může tak činit toliko tehdy, jestliže současně shledá porušení některých ústavních kautel. Jak již Ústavní soud rovněž judikoval, základní práva a svobody v oblasti jednoduchého práva působí jako regulativní ideje, pročež na ně obsahově navazují komplexy norem jednoduchého práva.

Vzhledem k výše uvedenému postavení a funkci je Ústavní soud v daném případě povolán k posouzení otázky, zda napadená rozhodnutí obecných soudů neporušila některá kogentní ustanovení jednoduchého práva, resp. zda obecné soudy nepodaly takový výklad norem

jednoduchého práva, jímž v konečném důsledku zasáhly do ústavně garantovaných základních práv a svobod.

Imanentní součástí jakéhokoliv základního práva je také postulát, jenž soudům a jiným orgánům veřejné moci, které rozhodují o právech a povinnostech jednotlivce, ukládá povinnost zastávat takový výklad jednoduchého práva, který sám o sobě nezasahuje do takových základních práv a svobod jednotlivce a je v souladu s hodnotami demokratického právního státu (čl. 1 odst. 1 Ústavy). Jinými slovy, rozhodnutí založené na výkladu jednoduchého práva, který by takový požadavek nesplňoval, představuje zásah do toho kterého základního práva.

Podle čl. 4 odst. 2 Listiny mohou být meze základních práv a svobod za podmínek stanovených v Listině upraveny pouze zákonem, přičemž při používání těchto ustanovení musí být šetřeno podstaty a smyslu základních práv a svobod a taková ustanovení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena.

Jak již Ústavní soud konstatoval (viz usnesení ve věci sp. zn. IV. ÚS 112/01, Sbíрка nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 23, usn. č. 30, str. 365), „Ustanovení § 446 obchodního zákoníku významným způsobem zasahuje do ústavně zaručeného práva vlastnit majetek a upřednostňuje před ním dobrou víru a jistotu účastníků obchodněprávních vztahů. Lze je **proto aplikovat pouze za přísného respektování čl. 4 odst. 4 Listiny, neboť představuje zákonnou mez jednoho z nejdůležitějších základních práv, a je tedy při jeho aplikaci nezbytné striktně vyloučit jakékoliv jeho zneužití k jiným účelům, než pro které byl stanoven. Z toho důvodu je obzvláště nutné velmi přísně posuzovat otázku dobré víry nabyvatele....**“.

Ústavní soud proto v tehdy projednávaném případě vyložil ustanovení § 446 obchodního zákoníku jako zákonnou mez ochrany vlastnického práva tam, kde je třeba upřednostnit dobrou víru nabyvatele. Ačkoliv formulace dobré víry v ustanovení § 446 obchodního zákoníku ve znění do 31. 12. 2000 byla koncipována velmi široce (dobrá víra nebyla dána pouze v případě, kdy by nabyvatel věděl o tom, že prodávající není v době převodu vlastnického práva vlastníkem), **je při výkladu tohoto ustanovení třeba vždy šetřit podstatu a smysl vlastnického práva původního vlastníka a jeho ochrany podle čl. 11 Listiny.**

Z odůvodnění napadeného rozsudku soudu prvního stupně stejně tak jako soudu odvolacího a rovněž z protokolů z jednání založených ve spise Okresního soudu v Táboře sp. zn. 7 C 105/96 vyplývá, že obecné soudy měly jednoznačně za prokázanou skutečnost, že jak Ing. A., tak statutární zástupce společnosti F., a. s., byli obeznámeni a znali zdravotní stav stěžovatele jak v době uzavření kupní smlouvy stěžovatelem s Ing. A., tak v době uzavření kupní smlouvy mezi Ing. A. a společností F., a. s. Jak rovněž vyplynulo z dokazování, Ing. A. v době uzavření druhé kupní smlouvy zastával funkci místopředsedy představenstva společnosti F., a. s., a byl tedy rovněž členem jejího statutárního orgánu. Obchodní společnost F., a. s., tedy nepochybně věděla, že Ing. A. získal věci od osoby, která mohla činit právní úkon v duševní poruše, a proto neplatný absolutně (§ 38 odst. 2 občanského zákoníku), a s následky byla zjevně srozuměna.

Ústavní soud má za to, že interpretace ustanovení § 446 obchodního zákoníku, kterou obecné soudy v daném případě přijaly, nedostatečně zohlednila působení ústavněprávních

norem tak, jak jsou vyloženy shora, tj. zejména působení čl. 4 odst. 4 ve spojení s čl. 11 odst. 1 Listiny. Tím v konečném důsledku obecné soudy porušily i právo stěžovatele na spravedlivý proces, garantované čl. 36 odst. 1 Listiny.

Obecné soudy totiž pochybily v hodnocení skutečnosti týkající se vazby mezi prokázanou duševní poruchou stěžovatele, která jej činila nezpůsobilým k právnímu úkonu, jímž bylo uzavření kupní smlouvy, neplatností této kupní smlouvy a následků pro způsobilost společnosti F., a. s., nabýt vlastnické právo k zcizeným věcem.

Pokud obecné soudy dovodily, že kupní smlouvu ze dne 14. 2. 1996 uzavřel stěžovatel v duševní poruše, která jej činila k takovému právnímu úkonu neschopným, a jde tedy o absolutně neplatný právní úkon ve smyslu § 38 odst. 2 občanského zákoníku, měly tento závěr promítnout také do hodnocení způsobilosti vedlejšího účastníka, společnosti F., a. s., nabýt následnou kupní smlouvou vlastnické právo k předmětným věcem.

Výklad § 446 obchodního zákoníku zastávaný obecnými soudy, podle něhož by musel stěžovatel prokázat nikoliv pouze vědomost osoby jednající jménem společnosti F., a. s., o své duševní poruše, nýbrž i její vědomost o intenzitě této poruchy a o neplatnosti kupní smlouvy uzavřené mezi Ing. A. a stěžovatelem, v daném případě nedostatečně zohledňuje působení čl. 4 odst. 4 ve spojení s čl. 11 Listiny.

Jak vyloženo shora, koncepce upřednostnění dobré víry nabyvatele před ochranou vlastnického práva původního vlastníka představuje v rovině ústavněprávní zákonné omezení jednoho z nejpodstatnějších základních práv a svobod. Takové omezení je proto současně třeba interpretovat tak, aby byla ještě vůbec šetřena podstata vlastnického práva a aby takové omezení nebylo zneužíváno k jiným účelům, resp. aby takové zneužívání nebylo ze strany soudu přijatým výkladem tolerováno či aprobováno.

Ustanovení § 446 obchodního zákoníku, ve znění do účinnosti jeho novely provedené zákonem č. 370/2000 Sb., obsahuje vyvrátitelnou právní domněnku o tom, že kupující nabytí vlastnické právo i od nevlastníka, a je následně na třetí osobě, která má na věci právní zájem, v daném případě na původním vlastníku věci, aby prokázal, že kupující o tom, že prodávající není vlastníkem, věděl. V daném případě přijaly obecné soudy takový výklad, že k vyvrácení této domněnky by bylo třeba prokázat vědomost o neplatnosti původní kupní smlouvy uzavřené mezi stěžovatelem a Ing. A.

Taková vědomost zahrnuje jak složku kognitivní (poznávací), tak složku hodnotící. Předpokladem absolutní neplatnosti právního úkonu byla v daném případě taková intenzita duševní poruchy stěžovatele, která jej činila nezpůsobilým k provedení tohoto právního úkonu. Již vědomost o této skutečnosti vyžaduje příslušnou schopnost rozpoznávací, tak také hodnotící, které jsou schopny pouze osoby s příslušnou odbornou erudicí. Stanovení absolutní neplatnosti určitého právního úkonu a vědomost o ní je pak opět věcí poznání a hodnocení; je otázkou především právní kvalifikace právního úkonu, která je výsledkem poznání a hodnocení příčiny neplatnosti (tedy v daném případě intenzity a charakteru duševní poruchy stěžovatele) a její subsumpce pod určitou právní normu. K takové kvalifikaci je v konečném důsledku způsobilý pouze soud, který rozhoduje o právech a povinnostech účastníků občanskoprávních, resp. obchodněprávních vztahů. Dovedeno ad absurdum, výklad přijatý obecnými soudy by znamenal, že vědomost o tom, že prodávající není

vlastníkem, by měl pouze erudovaný psychiatr a právník v jedné osobě, a to ještě toliko osoba, která by ex post posuzovala platnost předchozí kupní smlouvy. I v případě, který je uveden v odůvodnění rozsudku soudu prvního stupně, totiž že nebylo prokázáno, že by zástupce společnosti F., a. s., byl někým obeznámen s neplatností kupní smlouvy, by taková skutečnost za použití výkladu ustanovení § 446 obchodního zákoníku traktovaného obecnými soudy nesvědčila o tom, že tato společnost o neplatnosti věděla.

Takovým výkladem obecné soudy přenesly na stěžovatele důkazní břemeno vyvrácení dobré víry kupujícího, kterou nelze v takovém rozsahu vůbec prokázat, čímž absolutizovaly přednost dobré víry nabyvatele před ochranou vlastnického práva stěžovatele. Takovým výkladem obecné soudy nepřipustně rozšířily zákonné meze vlastnického práva jakožto jednoho ze základních práv a ochrany vlastnického práva, čímž popřely podstatu tohoto práva (čl. 4 odst. 4 Listiny). Tím rovněž porušily právo stěžovatele na spravedlivý proces garantované čl. 36 odst. 1 Listiny.

Úvahou, která by zohlednila shora uvedené působení ústavněprávních norem na formulaci ustanovení § 446 obchodního zákoníku, byl rovněž veden také zákonodárce, když novelou provedenou zákonem č. 370/2000 Sb. zúžil zákonnou mez ochrany vlastnického práva výslovným zpřísněním požadavků na existenci dobré víry kupujícího [(...) věděl nebo vědět měl a mohl (...)]. Výklad tohoto ustanovení ve znění před touto novelou je však třeba v konkrétním případě vždy provádět ve světle působení základních práv a svobod jednotlivce garantovaných ústavním pořádkem České republiky.

Ústavní soud proto ze shora uvedených důvodů pro porušení čl. 36 odst. 1 a čl. 4 odst. 4 ve spojení s čl. 11 odst. 1 Listiny ústavní stížnosti podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů, vyhověl a napadený rozsudek Nejvyššího soudu zrušil.

V souladu se zásadou minimalizace zásahu Ústavního soudu do pravomoci jiných orgánů Ústavní soud volí pouze taková kasační opatření, jež v minimální míře zasahují do pravomoci jiných orgánů veřejné moci. Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem proto Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl a zrušil rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2003 č. j. 32 Odo 632/2002-408 s tím, že v dalším řízení může být napraveno pochybení, kterého se obecné soudy dopustily. Proto také Ústavní soud odmítl stěžovatelův návrh na zrušení rozhodnutí Okresního soudu v Táboře a Krajského soudu v Českých Budějovicích jako nepřipustný [§ 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů].

Poučení:

Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 26. srpna 2003